

fidei contra Monothelitas, quam in sexta synodo Constantinopolitana (an. 680) non medioere suffragium tulisse scribit Paulus Diaconus, vi, 4, de Gestis Longobardorum, et Humbertus adversus Nicetam Pectoratum, ad calcem tomi XI Annalium Baronii, p. 798. De hoc Damiano Ughellus tom. I Italiae Sacrae, pag. 1082. Epistola illa atque Expositio-fidei saepe edita Latine in tomis Conciliorum ante actionem primam concilii sexti, ut in Harduiniana, tom. III, pag. 1051-1053.

II.

[Ex Ughelli Italia Sacra.]

Damianus Biscossia Anastasio successit, cum esset civis Papiensis, anno 680. Ille vir doctissimus fuit, annoque antequam eligeretur episcopus, illum narrat Paulus Diaconus, lib. vi, c. 4, nomine Mansueti archiepiscopi Mediolanensis, celebratque ibidem synodi contra Monothelitas, ad concilium Constantinopolitanum quasdam litteras scripsisse, ejusdemque sanctitatem extollit. Igitur Damianus cum Papiensis episcopus fuisset allectus, pro se suisque successoribus satis commodum paravit domicilium; reliquiasque sancti Sebastiani a Romano pontifice impetratas, cujus precibus Papiensis civitas, primo anno sui episcopatus, contagium fuerat emolita, solemniter pompa in ecclesia sancti Petri in Vinculis honorifice collocavit, eidemque erecto altari, se clerumque voto astrinxit, ut tribus diebus ante festum, ipsoque festo die, episcopus cum clero solemnibus institutis sup-

plicationibus ad ipsum adiret sacrum facturus. An. 50 Papiensem rexit Ecclesiam, postque multos labores, clarus miraculis, evolavit ad caelos, die 12 mensis Aprilis an. 710 (a), sepultusque fuit in cathedrali, ubi adhuc ejus sacrum corpus conditum jacet. Illius meminit Martyrologium Romanum, Baroniusque in suis ad ipsum notis, ubi demiratur Paulum Diaconum Damiano epistolam ascripsisse nomine Mansueti scriptam ad Constantinopolitanum concilium contra Monothelitas, cum in concilio Romano sub Agathone pontifice reperitur subscriptus Magnus, non autem Damianus episcopus Papiensis. Sed si vir peritissimus rerum ecclesiasticarum rectius ac vice calculos posuisset advertissetque Magnum Popiliensem se subscripsisse, non Papiensem, Anastasiumque, qui ei concilio interfuerat, praecessisse hunc nostrum Damianum Papiensem episcopum, non adeo demiratus fuisset Paulum Diaconum, qui eam epistolam attribuit Damiano episcopo, qui per id tempus tantum presbyter erat, illamque epistolam dictaverat anno antequam succederet Anastasio, qui etiam ipse Romani concilii decretis subscripsisse reperitur. Nec tamen Paulo Diacono dandum vitio est, si duxerit parum referre dixisse, an presbyter, an episcopus Damianus epistolam illam confecerit; gravi enim historico facile fuit, unius anni morulam contempsisse ab exarata epistola.

(a) De eo *Acta Sanctorum*, Aprilis tom. II, pag. 91.

EPISTOLA DAMIANI

SUB NOMINE MANSUETI MEDIOLANENSIS ARCHIEPISCOPI
AD CONSTANTINUM IMPERATOREM ^a.

Domino serenissimo atque tranquillissimo, et a Deo coronato, religiosissimo Constantino imperatori Mansuetus Mediolanensis, metropolitanæ ecclesiae indignus episcopus, vel universa sancta episcoporum [nostrorum] fraternitas, quæ in hac magna regia urbe convenit, æternam in Domino salutem.

Si apicem imperialis fastigii et infulas sacratissimæ potestatis avis et proavis vestris cœlitus attributum cognovimus, et pro meritorem actibus ad vos propagatum scimus, dignum est his vos æquiparare [æquiparari] vestigiis, quorum et celsitudinem obtinetis; nec disparilia debent esse instrumenta cœlestia, ubi paria possidentur sceptræ regalia. Emulari ergo [vos] oportet eorum magisterium, quorum documenta permanent salutaria. Ab ipsis enim rudimentis vita incolitur, cum paternis traditionibus tenaci memoria animus delectatur. Et dum præcedentium antiquorum mens callem triverit, a norma æquitatis et justitiæ tramite non recedet. Fixis namque gradibus in cunctis vestigiis, qui non per devia aut abrupta aberrat. Habes quippe, probatissime imperator, specula in quibus tuas actiones imaginari debeas. Nam si excellentissimi ingenii Constantini

imperatoris, qui ortus sui primordia Christi amori [amore] dedicavit, acta reconsecramus, qui et auctor Christianæ religionis existit, magno sunt præconio ejus opera ponderanda. Cujus tempore dum pestifer morbus et omni calliditate [crudelitate] grassantior, intolerabilis Arii tyrannidis in Dei Ecclesia serpere cœpisset, qui tres naturas in sancta Trinitate, hoc est, tres deos ausus est prædicare, amplissimus princeps zelo orthodoxæ fidei animatus, congregavit sanctum concilium trecentorum decem et octo sanctorum Patrum in Nicæa urbe Bithyniæ: in qua sancta synodo nefandæ sectæ serpentinam malitiam, una cum auctore suo Ario in perpetuo [perpetuum] fecit damnari, et æterna animadversione percelli. Post ejus damnationem sancti Patres regulæ formulam de fidei orthodoxæ unitate statuerunt, et capitula canonum promulgaverunt, quæ nos cum omni veneratione suscipimus. Post hæc vero mansuetissimus et tranquillissimus Theodosius imperator Macedonium quemdam, artis diabolicæ versutia deceptum, qui Spiritum sanctum non consubstantialem Deo Patri, sed magis creaturam, impulsu Satanæ ausus est prædicare. Tunc vero a prædicato

^a Ex vetustissimis membranis quæ apud nos sunt, *De fide catholica*.

^b Hujus epistolæ meminit Paulus Diaconus lib. vi de Gestis Longob., cap. 4.

^c Graditur habent membranæ nostræ.

^d Fortassis deest hic *ingreditur, inhæret*, vel simile aliquod verbum.

^e Ita hunc locum citat Thomas Waldensis, tom. II fol. 4. *HARD.*

^f Deest *invenit* aut aliquid ejusmodi.

serenissimo Christiano Theodosio principe in regia A urbe Constantinopoli centum quinquaginta Patrum concilio congregato, perditæ audaciæ auctorem una cum venenatis suis præsumptionibus anathematis vinculo subdiderunt [subdi decrevit]. His sopitis, clandestinus hostis suis nefariis machinationibus non sinens pacatam Dei Ecclesiam manere, qui semper consociata divellere et consolidata di-perdere consuevit, excitatus est homo peccati, filius perditionis, humanam quidem habens speciem, sed diabolicam gestans imaginem, Nestorius quidam, Constantinopolitanæ Ecclesiæ magis prædo quam pastor, qui posuit in coelum os suum, et lingua ejus transiit super terram, in tantæ perditionis foveam demersus, ut fastu superbissimo et fretus temeritatis audacia, ausus sit dicere beatam Mariam non Dei B genitricem, sed tantummodo hominis fuisse matrem, et propter duarum veritatem naturarum tergiversationem faciens, duns in Christo assererat esse personas, unam passibilem et aliam impassibilem. Quod infandum dogma piorum aures non ferentes [auribus non ferentibus], congregata est sancta synodus in Ephesina civitate, ducentorum sanctorum Patrum numerus, ubi sanctæ memoriæ Cyrillus Alexandrinæ Ecclesiæ præsul, auctoritate sanctæ sedis apostolicæ præditus, caput exstitit, qui ferventissimo zelo Dei, scuto fidei et lorica protectus catholicæ auctoritatis, hæreticæ pravitatis inventorem et assertorem iniquitatis præfatum Nestorium cum [suis] viperis commentis perpetuo anathemate condemnavit. Dehinc vero dua vasa iniquitatis bellantia, Dioscorus scilicet C Alexandrinus præsul, et Eutyches Constantinopolitanus archimandrita, intra venerandos Ecclesiæ aditus, ut sævus cancer omnia serpere cupientes [sæva cancrinata serpere cupierunt], simpliciores quosque peste nefariæ persuasionis inficere volentes, qui asserabant in Domino nostro Jesu Christo ante adunationem, duas naturas, post vero adunationem, unam. Tunc a præstantissimo et Christianæ religionis amatore Marciano imperatore collecta est sancta synodus in civitate Chalcedone, sexcentorum triginta Patrum veneranda cohors, quibus mediatores fuerunt beatissimi præsulis Leonis urbis Romæ missi, quorum auctoritate prædicti Dioscorus et Eutyches hæretici anathematicis sententia perculsi, extra gremium matris Ecclesiæ catholicæ sunt ejecti. Qui sancti D Patres in concilio constituti, omni cavillatione hæreticæ pravitatis abrasa, fidei fundamenta statuentes, splendidissimo sermone et elegantia urbanæ scientiæ symbolum orthodoxæ fidei confecerunt, retro Patrum vestigia sequentes, tam sancti Nicæni concilii, quam Constantinopolitani, seu Ephesini primi, quorum sanctionibus Dei Ecclesia in toto orbe decoratur. In quibus promulgationibus statuentes, ut si quis supra id quod ibidem in causa fidei statutum est, addere aut minuere præsumperit, anathematis vinculo subjaceret.

^a In ms. erat *existentes quosdam*; in nostris membris, *exstiterunt quidam*.

Dempis his omnibus, deinceps Christianissimo Justiniano imperatore, cujus cum nomine et opera micuerunt, ^a existentibus quibusdam qui sanctam Chalcedonensem synodum sub nævo offensionis rejicere [sub nævum of. rejici oportere] inconsideratis vocibus jaclitabant: tunc a Præfato principe iterato in regia urbe Constantinopoli concilio, congregati sunt CLX venerandi Patres [concilium congregatum est 160 venerandorum Patrum]; capitula illa, de quibus infamari [infamare] gestiebant, obloquentes; prædictam Chalcedonensem synodum ab omni suspicione pravi erroris absolventes [absolvens]; tria capitula, pro quibus accusabatur, aperta damnatione fecit ulcisci; ubi et decessorum Patrum regulas et formulas sacre institutionis sequentes, sanctam et B immaculatam orthodoxam fidem vivacibus sententiis roborantes, firmissimam assertionem [firmissima assertion:] confirmaverunt.

Ecce, præstantissime princeps, antiquorum Patrum statuta, una cum consensu piissimorum imperatorum definita, quæ convelli vel infirmari nulla ratione pietas vestra permittat. Nam si sunt qui audacia dialecticæ artis inflati, cothurnata cervice, buccis tumescentibus, sinuosis circumfitionibus et flexuosis ambagibus, phaleris verborum pompisque sermonum, sua ferali calliditate simplicem fidei rationem convellere, et delegatas a Patribus regulas conculcare vel tenerare voluerint, eorum inflationibus tranquillitas vestra non acquiescat: sed recordamini qualiter propheta dicit: *Verbum brevium faciet Dominus super terram (Isa. x)*; quod per sanctos apostolos vidimus impletum. Quid enim brevius, quam simplex fidei symbolum ab apostolis institutum, in quo mysticum sacramenti continetur arcanum? Nam si [regulas fidei] relegas, insignissime imperator, non cum dialecticis, non cum rhetoricis, non cum grammaticis, sed cum rusticis et piscatoribus Dominus posuit ^b rationem, et his tradidit sui secreta consilii, quos et principes ordinavit, quibus ligandi solvendique tribuit potestatem; nonne vobis videtur, optime imperator, dementissimæ mentis esse, qui apostolicas traditiones, et venerabilium Patrum instituta depravare festinant? Nos autem omnes, qui sub felicissimos et Christianissimos a Deo custodiendos principes, dominos nostros, per excellentissimos reges Christianæ religionis amatores, una cum eorum sancta devotione pari tenore et reverentia traditiones sanctorum apostolorum, seu reverendissimorum Patrum, qui in supradictis conciliis adfuerunt, omni cum [Felicissimis et Christianissimis et a Deo custodiendis principibus nostris dominis Peretharit et Cunibert, præ excellentissimis regibus (Langobardorum), Christianæ religionis amatoribus sumus, una cum, etc.] veneratione suscipere, amplecti, defendere, prædicare, præcipue sanctæ memoriæ Leonis apostolicæ sedis præsulis dicta, sed etiam orthodoxos Patres, qui per diversa loca

^b Vox ista non est in ms.

celo Dei ferventes dogmata salutaria nobis relique-
runt; ut venerandæ memoriæ Gregorius Nazianzenæ
civitatis episcopus, et Basilius Cappadociæ episco-
pus, et Cyrillus Alexandrinus præsul, et Athana-
sius ejusdem Alexandriæ Ecclesiæ pontifex, nec
non et Joannes Constantinopolitanus antistes, et
Miltarius Pictaviensis episcopus, et omni sapientia
clarus Augustinus Hipponiregiensis [Hipponiensis]
episcopus, et veneranda corona [venerandæ coronæ]
Christi confessor Ambrosius Mediolanensis Ecclesiæ
præsul, simul et eruditissimus et omni luce conspi-
cuus Hieronymus presbyter, quidquid hi docuerunt,
sapuerunt, prædicaverunt, vel defensores exstite-
runt, nos eorum acta vel statuta omni devotione
suscipimus. His delegatis operæ pretium duximus
quid nostra fides contineat adnectere [huic nostræ
suggestioni fidei formulam, ut se nostra fides con-
tinet, adnectere].

*Incipit expositio fidei Patrum Mediolanensis syn-
nodi.*

Profitemur nos credere indivisibilem sanctam Tri-
nitatem, hoc est Patrem et Filium et Spiritum san-
ctum, unum Deum, ita unum ut trinum, et ita tri-
num ut unum: Trinitatem in distinctis atque discre-
tis personis, hoc est, Patrem, ex quo omnia; Filium,
per quem omnia; Spiritum sanctum, in quo omnia,
unius tamen divinitatis, unius essentiæ, uniusque
substantiæ: in tribus quidem subsistentiis seu personis,
ut Pater Pater sit, Filius Filius sit, Spiritus sanctus
Spiritus sanctus sit: in una natura unaque sub-
stantia, ut Deus unus, et solus, et summus credatur:
non tres introducentes, ut Arius blasphemavit, qui
tres deos prædicavit, excellentiorem, minorem et
inferiorem. Nos vero sanctam Trinitatem in unitate,
et unitatem in sancta Trinitate confitemur. Nam cum
dicimus omnipotentem Patrem, appellatio hujus pa-
terni nominis ad Filii personam intenditur, et cum
dicimus æternum Filium, ad æterni Patris personam
refertur; et cum nominamus Spiritum sanctum ab
æterni Patris persona eum procedere monstramus.

Cum autem dicimus Deum Patrem omnipotentem,
non potest hujus nominis evacuari sacramentum.
Quia cum dicimus Patrem, Filium demonstramus; et
cum dicimus Filium, Patrem declaramus; et cum
dicimus æternum Patrem, æternum Filium demon-
stramus. Nam si non invenimus initium vocabuli
hujus paterni nominis, quando Pater sit dictus, con-
sequenter ostenditur quia nec initium geniti repe-
rimus. Obsecramus ut detur nobis ratio quando
Pater hoc vocabulum, ut Pater vocitaretur, sortitus
est: si in tempore, si extra tempus, dicat nobis ali-
quis quando primitus cœperit appellari: et si po-
uerit hoc approbare, nulla erit dubietas ex illo ini-
tium paterni nominis Filium initium accepisse quo
pater nominatus est. Et si defecerit, imo quia deficit,
nec poterit approbare, nec dare initium paterni no-
minis, quando Pater esse cœperit: profiteatur ergo
nobiscum sanctam Trinitatem coessentialem atque
consubstantialem nec Patrem ante Filium, nec Fi-

lium post Patrem, nec Spiritum sanctum inferiorem
fuisse, quia dum initium paterni nominis non inve-
nitur, nescimus qua ratione Filio initium ascribatur.
Quia cum dicimus sempiternum Deum Patrem, sem-
piternum Deum Filium ostendimus. Ideo sanctam Tri-
nitatem in una natura unaque essentia atque substantia,
et tribus subsistentiis, sive personis, profitemur.

Credimus autem ipsum Dei Verbum, hoc est, Fi-
lium Patris sine initio genitum: eundem unum ex
tribus subsistentiis de sancta Trinitate æternum Fi-
lium, pro dispensatione facta pro nobis et nostra
salute descendisse de cœlis, incarnatum Verbum Dei
et hominem factum intra Virginis uterum, unius
sibi nostræ naturæ veritatem ex sancta et gloriosa
Dei genitrice Maria virgine, perfectus Deus et per-
fectus homo in duabus naturis, divinitatis scilicet
atque humanitatis, consubstantialis Deo Patri secun-
dum divinitatem, et consubstantialis idem ipse nobis,
secundum humanitatem: non in duobus Filiis [duos
Filiis] divinus, sed unus et idem Dei et hominis
Filius, in veritate duarum naturarum: in una sub-
sistentia sive persona, divinitatis videlicet et huma-
nitatis unitione facta, ut ex duabus perfectis naturis
non duo Filii, sed unus idem Dei et hominis Filius,
permanens quod erat, cœpit esse quod non erat,
dum sine initio æterni Patris Filius factus est hominis
filius. Ideo et unus est Dominus noster Jesus Christus
habens in semetipso perfectionem divinæ naturæ,
et perfectionem humanæ naturæ: et est unigenitus
quidem ex Verbo [et Verbum], ut pote ex Deo Patre
natus, et primogenitus in multis fratribus; Filius
enim Dei filius hominis factus est. Unde et duas
nativitates ejusmodi ipsius unigeniti Dei Verbi con-
fitemur: ante sæcula quidem ex Patre incompara-
biliter natum [unam], in ultimis autem diebus ejus-
dem ipsius incarnationem [Incarnati alteram] de
sancta gloriosa Dei genitrice et semper virgine Ma-
ria; qui de Patre splenduit supra intellectum, de
matre ortus est supra rationem, et cum Deo vere
esse, factus [est] vere homo. Ideo proprie et vere
Dei genitricem sanctam et gloriosam et semper vir-
ginem Mariam confitemur; non quia Deus Verbum
initium ex ipsa accepit, sed quod in ultimis diebus
unigenitus Deus Verbum, qui ante sæcula erat, in-
carnatus ex ipsa immutabiliter [mirabiliter] homo
factus est, et cum invisibilis in suis esset, visibilis
factus est in nostris; et cum impassibilis Deus esset,
non dedignatus est passibilis homo esse, et immor-
talis, mortis legibus subjacere. Ipsum autem Deum
et Dominum, qui in Bethlehem secundum carnem
natus est, et similis factus est hominibus absque
peccato, et crucifixus est pro hominibus sub Pontio
Pilato, ipsum confitemur Deum, ipsum hominem,
ipsum Filium Dei, ipsum filium hominis, ipsum de
cœlo, ipsum de terra: ipsum impassibilem, ipsum
passibilem. Deum enim verum [Deus enim verus],
qui natus est ex Deo Patre ineffabiliter, inenarrabi-
liter, incomprehensibiliter, ipse in tempore natus
est de sancta virgine Maria, idem ipse Dominus no-

ster Jesus Christus, unus in [de] sancta Trinitate, A conglorificatus Patri et sancto Spiritui [conglorificandus cum Patre et Spiritu sancto]. Nec enim quartam personæ [quartæ personæ] adjectionem suscepit sancta Trinitas : duas autem naturas in una subsistentia divinitatis et humanitatis inconfuse, incommutabiliter Dominum nostrum Jesum Christum habere veraciter confitemur. Ita quoque et duas naturales voluntates, et duas naturales operationes habere, ut pote perfectum Deum et perfectum hominem, unum eundemque ipsum Dominum nostrum Jesum Christum, pietatis nos regula perstruit, ipsum natum, ipsum passum, ipsum crucifixum, ipsum sepultum, eundem ipsum resurgentem, et in cælos ascendentem, ad dexteram Patris sedentem, et ad vivos et mortuos judicandos venturum, cujus regni non erit finis.

OB-SERVATIO PHILIPPI LABBE, S. J.

Atque hinc lector animadvertat velim, quantum rem literariam omnem, sive sacram sive profanam,

adjuvent veteres membranæ in obscuris plerumque bibliothecarum angulis delitescentes, quidve conferant ad eruditionem, aut qui eas magno studio conquisitas et magno nonnunquam ære sibi comparatas viris diligentibus communicant, ut iis utantur, aut qui eas sua aliorumve opera nacti cum excusis Codicibus Herculeo labore conferre non abnuunt. Ecce quam varia quamque eximia in collatione præcedentis epistolæ suggesserunt nobis duo triave foliola in nostram bibliothecam, unde unde comportata, atque illud imprimis quod nemo hactenus divinare potuerat aut explicare : *Nos autem omnes qui sub felicissimos et Christianissimos a Deo custodiendos principes dominos nostros per excellentissimos reges Christianæ religionis amatores una cum, etc.* Quod veteres illæ membranæ omnibus deinceps manifestissimum efficiet hæc verbis quæ inter uncos ascripsimus : *Nos autem omnes, qui sub felicissimis et Christianissimis et a Deo custodiendis principibus nostris dominis Peretharit et Cunibert; præ excellentissimis regibus Christianæ religionis amatoribus sumus una cum, etc.* Qui vero fuerint Pertharitus, et Cunibertus ejus filius, a patre in consortionem regni Longobardici ascitus, si nescias, consulesis Pauli diaconi Aquileiensis Historiam Longobardorum.

ANNO DOMINI DCLXXIX.

S. AMANDUS

TRAJECTENSIS EPISCOPUS.

SANCTI AMANDI EPISCOPI VITA

AB AUCTORE ANONYMO.

[Ex Actis Sanctorum, mens. Febr. tom. I.]

1. Beatus Amandus in pago Herbatilico non longe a littore oceani Galliæ, ab inclytis et catholicis parentibus traxit originem : cujus pater Serenus nomine dictus est, mater vero Amantia nuncupata est. Illic ab infantia litteris eruditus, inspirante sibi divina gratia, relictis parentibus et patria, vitam cœnobarum eligens, navigavit insulam nomine Oyem, quæ distat a littore Galliæ 40 milliaribus : ibique in quodam monasterio religionis habitum assumens, cum gaudio est susceptus. Quadam vero die dum per insulam ambularet, vidit quemdam serpentem seu colubrum miræ magnitudinis. Quo viso territus puer sanctus Amandus, in oratione prostratus, signum crucis contra serpentem opposuit, et ad latebram suam, ut inde nunquam exiret, fugere compulit, nec ex tunc apparuit. Et sic habitatores illius insulæ a serpentino periculo liberavit. Parentes vero ejus voluerunt eum ad propria reducere, quibus minime acquievit.

2. Post hæc Amandus licentiam et benedictionem a Patre monasterii, quod erat prope mare, postulans, causa peregrinationis solus in terra Burgundiorum in civitate Bethoricas multis diebus, annis videlicet 15, peregrinavit, et a sancto Austrigisilio illius civitatis episcopo benigne susceptus est. Ubi constructa cellula juxta ecclesiam, cilicio indutus, et pane hordeaceo et sicera sustentatus, vitam austeram duxit. Dum autem quadam die ad quemdam orationis locum ire desideraret, hora diei quasi sexta radio clarissimo

perfundus, per momentum horæ totus orbis terrarum quasi sibi apparuit.

3. Deinde assumpto uno comite, asello sedens, per devia Alpium Italiani penetrans, ad visitanda sanctorum apostolorum ac martyrum limina et patrocinia, ad urbem Romam pervenit. Ubi deambulans per loca sanctorum diebus, ad ecclesiam Sancti Petri noctibus revertebatur. Sedente autem eo in gradibus ecclesiæ in extasi mentis, sanctus Petrus apparuit ei sereno vultu, et blando sermone dixit ut causa prædicationis reverteretur. Gaudensque de visione, cognovit invenisse gratiam Dei quam quæsit.

4. Post hæc Amandus in Gallias remeavit, prædicans Evangelium regni Dei. Erat autem vultu serenus, corpore castus, vigiliis et orationibus deditus, sermone cautus. Sic inter gentes anachoretarum gerebat vitam. Hic vero pueros transmarinos comparavit plurimos, et per baptismi lavacrum emundavit.

5. Rursum cum officio clericorum ad urbem Romam perrexit, et ab apostolico honorifice est susceptus. Pueros vero, quos duxit, per loca sanctorum donavit, Codices divinos utriusque Testamenti et tractatus, rediens Galliam, secum tulit. Cum autem pelago Sardinia navigasset, nautis de pace et charitate prædicavit. Illis vero bibentibus et manducantibus apparuit piscis ingens, qui arte piscatoria captus est, unde nautæ gavisii sunt. Orta autem magna